

УДК 159.9:351.74(477)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Швець Д. В.,

кандидат педагогічних наук,
перший проректор

Харківського національного університету
внутрішніх справ

Анотація: у статті досліджено специфіку професійної підготовки поліцейських у сучасних державах. Проаналізовано вплив поліцейської системи та принципів діяльності поліції на підготовку кадрів. Визначено окремі аспекти підготовки поліцейських, які можливо було б адаптувати та запровадити в Україні. Запропоновано низку заходів щодо оптимізації професійного відбору, мінімізації можливості виникнення професійної деформації поліцейського, оцінки населенням ефективності діяльності правоохоронних органів в Україні.

Ключові слова: професійна підготовка, професійний відбір, децентралізована система, централізована підготовка, підготовка кадрів, вимоги до кандидата на службу.

Аннотация: в статье исследована специфика профессиональной подготовки полицейских в современных государствах. Проанализировано влияние полицейской системы и принципов деятельности полиции на подготовку кадров. Выделены отдельные аспекты подготовки полицейских, которые могут быть адаптированы и внедрены в Украине. Предложен ряд мероприятий по оптимизации профессионального отбора, минимизации возможности возникновения профессиональной деформации полицейского, оценке населением эффективности деятельности правоохранительных органов Украины.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональный отбор, децентрализованная система, централизованная подготовка, подготовка кадров, требования к кандидату на службу.

Annotation: the article is devoted to the specifics of the professional training of police officers in modern states. The influence of the police system and the principles of police activity on the training is analyzed. Some aspects of police training that can be adapted and implemented in Ukraine are dedicated. Moreover, the author has proposed the number of measures to optimize the professional selection, minimize the possibility of a police professional deformation and assess the effectiveness of the law enforcement agencies' activities in Ukraine.

Key words: professional training, professional selection, decentralized system, centralized training, training, candidate's requirements.

Постановка проблеми. Розбудова України, як демократичної правової держави, вимагає підвищення ефективності роботи правоохоронних органів, зокрема, шляхом перетворення поліції з воєнізованого формування у службу, яка надає суспільству послуги щодо забезпечення безпеки і правопорядку. Необхідність покращення ефективності роботи поліції, підвищення довіри населення, яка була досить низькою під час діяльності міліції, зумовлюють реформування правоохоронних органів відповідно до норм і стандартів європейської спільноти. Саме запровадження європейської системи підготовки працівників органів внутрішніх справ, застосування єдиних уніфікованих стандартів підготовки для забезпечення ефективної взаємодії з органами внутрішніх справ держав – учасниця Європейського Союзу; підвищення рівня довіри населення до органів внутрішніх справ, а також авторитету їх працівників – має стати результатом реформування системи Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС).

Стан дослідження. Науково-практичним підґрунтям для дослідження підготовки працівників поліції стали наукові праці й практичні розробки таких видатних вчених, як О. М. Бандурка, А. В. Губанов, С. М. Гусаров, А. О. Деркач, Ю. М. Забродін, О. М. Леонт'єв, В. В. Столін, І. П. Антонова, А. П. Герасимова та інші. Незважаючи на численні дослідження, ряд питань, пов'язаних із професійною підготовкою в умовах реформування МВС, на сьогоднішній день розкриті недостатньо, що і зумовлює актуальність цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Реформування поліції вимагає ретельного відбору правоохоронців, ураховуючи особистісні та професійні характеристики потенційних кандидатів на службу в поліцію. Сучасне суспільство потребує високопрофесійних поліцейських, готових і здатних до саморозвитку, самореалізації у правоохоронній діяльності, наполегливості в реалізації своїх професійних устремлень.

Проблема підготовки висококваліфікованих працівників поліцейських підрозділів є актуальною для всіх країн світу. За всієї різниці у підходах і можливостях їх практичної реалізації, позиції спеціалістів – науковців і практиків – збігаються в головному: кадровий потенціал поліції – це найважливіший компонент ефективної правоохоронної діяльності. Фахівці є солідарними і у тому, що основним способом забезпечення якості й ефективності діяльності Національної поліції України є систематичне вдосконалення системи професійної підготовки поліцейських, що орієнтовано на підготовку професіонала, готового до виконання своїх функцій у сучасних умовах розвитку суспільства.

Мета професійної поліцейської освіти – готувати поліцейських-професіоналів будь-якого рангу і для будь-якого виду поліцейської діяльності.

Підготовка кадрів у сучасних державах залежить від принципів діяльності поліції, як складової правоохоронних органів, та особливостей її структури. Так, у США діяльність поліції здійснюється на кількох рівнях юрисдикції – федеральному рівні, рівні штатів та місцевому рівні. Тобто, поліцейська система держави характеризується як надзвичайно децентралізована. Це означає, що у державі відсутній єдиний керівний орган, як наслідок – законодавство держави на різних рівнях юрисдикції по-різному визначає цілі та основні пріоритети діяльності правоохоронних органів, зокрема, поліції [1, с. 7].

Водночас важливим напрямом діяльності поліції у США є підготовка кадрів. У державі функціонують декілька закладів різних рівнів та спрямування навчання, які готують фахівців для роботи в поліцейських підрозділах. Мають місце як самостійні поліцейські навчальні заклади, так і ті, що відкриті при цивільних університетах.

Підготовка поліцейських у США має певну специфіку, що зумовлено особливостями їх територіального устрою та автономією суб'єктів федерації (штатів) та, як було зазначено, децентралізованою системою правоохоронних органів. Це підкреслює А. Савченко, говорячи про те, що у США головна проблема здійснення управління підготовкою кадрів полягає в децентралізованій системі та існуванні багатьох юрисдикцій: муніципальної, окружної, штату та федеральної. Через це навчальні заклади знаходяться під управлінням відповідних органів, орієнтованих на обслуговування окремих територій [2]. На нашу думку, це призводить до існування різних підходів щодо підготовки поліцейських і, як наслідок, їх готовності до виконання покладених на них завдань. Для вирішення цієї проблеми США підтримують напрям централізації підготовки фахівців для роботи в поліції, яку здійснюють у федеральному центрі з підготовки кадрів для правоохоронних органів (штат Джорджія).

Для відбору кандидатів на навчання та для проходження подальшої служби в правоохоронних органах передбачені певні критерії. Так, абітурієнти вже повинні мати певний освітній рівень, тобто їх підготовка та набуття ними професійних навичок відбувається на базі набутої раніше освіти та концентрується на навчанні саме професійним, вузько спрямованим спеціальним дисциплінам.

У Німеччині підготовка поліцейських кадрів побудована за принципом довічного найму. При цьому передбачається постійне підвищення кваліфікації полісмена. Особливістю системи підготовки поліцейських кадрів ФРН є те, що жоден з поліцейських навчальних закладів держави не видає своїм випускникам освітніх документів, які б відповідали якому-небудь державному освітньому стандарту. Після закінчення навчальних закладів видаються тільки відомчі освітні документи, що дають право працювати тільки в поліції і, як виняток, у деяких інших державних установах [3].

Підготовка поліцейських здійснюється в межах програм, складених Поліцейською академією (м. Любек), за якими термін курсу навчання складає 2,5 роки. Навчання в академії ґрунтується на різнопредметному підході, що гарантує поліцейським можливість проводити операції і приймати рішення з урахуванням різних політичних, соціальних і правових факторів [4, с. 132]. На навчання приймаються особи, які відповідають встановленим вимогам не лише за критеріями фізичної підготовки та наявної мотивації працювати у цій сфері, а й за наявності у кандидата на службу тих особистісних якостей, які сприятимуть формуванню особистості правоохоронця та мінімізуватимуть можливість виникнення професійної деформації у майбутньому.

Важливим є той факт, що німецькі поліцейські після закінчення терміну навчання у закладі освіти того чи іншого рівня (школа або інститут) та протягом всього строку служби, обов'язково проходять психологічний двотижневий антистресовий комунікативний тренінг як підвищення кваліфікації (мінімум один раз на три роки). Це зумовлено необхідністю не лише оптимізації психологічних вмінь і навичок, а й тим, що такі тренінги сприяють психологічному розвантаженню та поновленню внутрішньої рівноваги та комфорту, і, як позитивний наслідок, – унеможливленню появи профдеформації та «емоційного загрубіння особистості». На наш погляд, такий досвід міг би бути корисним і для поліцейських у нашій державі, що сприяло б подальшій оптимізації їх роботи та підвищенню ефективності виконання службових обов'язків.

Підготовка поліцейських кадрів у Франції є однією з найстаріших у світі і характеризується застосуванням сильною теоретичною підготовкою та централізованою координацією діяльності відомчих навчальних закладів. Це пояснюється тим, що побудова органів внутрішніх справ представляє собою досить централізовану структуру.

На цей час у Франції існує 20 шкіл навчання рядових поліцейських, дві школи підготовки середньої ланки і школа комісарів поліції. На центральному рівні здійснюють підготовку поліцейських: Національний інститут підготовки кадрів у м. Клермон-Ферране, де зосереджена основна діяльність з професійної освіти; Центр досліджень і навчання в Жів-сюр-Івет, котрий проводить спеціальну підготовку персоналу, а також Інститут IHESI, який, крім функцій підготовки, проводить дослідження проблем поліцейської діяльності і безпеки території.

Серед вимог до кандидатів для служби в поліції слід відзначити вік, наявність середньої освіти, гарне здоров'я і направлення, затверджене префектом. Перед тим, як зайняти будь-яку посаду в поліції, кандидат повинен обов'язково пройти підготовку в одному з поліцейських навчальних закладів.

Початкова підготовка рядових поліцейських є найбільш налагодженою ланкою в системі професійної підготовки МВС Франції. Вона триває 12 місяців і передбачає як отримання теоретичних знань, так і стажування.

У Великобританії координація процесу професійної підготовки поліцейських є децентралізованою і здійснюється за регіональним принципом. Проте, з середини 80-х р.р. в Англії проводяться заходи, спрямовані на посилення впливу центру на управління поліцією і підготовку для неї фахівців, оскільки однією з головних причин існування недоліків у підготовці кадрів і, відповідно, функціонуванні поліції, є відсутність ефективного управління на національному рівні [5, с. 185-194]. У Великобританії головне завдання поліції – це служіння, у першу чергу, суспільству, громадянам, а вже потім – державі й уряду. Тому поліція, в цілому, користується повагою та підтримкою населення [6, с. 14].

Англійський досвід підготовки поліцейських відрізняється гуманістичною спрямованістю навчального процесу, тривалим терміном навчання констеблів за місцем роботи, найретельнішим відбором кандидатів на службу до кримінальної поліції, організацією їх навчання, акцентом на самостійне несення служби поліцейськими вже на початковому етапі проходження служби.

Для британської моделі характерна висока ступінь демократичності та гласності складання іспитів, а також подачі апеляції щодо їх результатів. Наприклад, у загальнобританському відомчому журналі «Police Review» («Поліцейський огляд») регулярно друкуються різноманітні варіанти екзаменаційних білетів і завдань для отримання посади інспектора (сержанта та ін. посад). Претенденти не тільки мають можливість заздалегідь ознайомитися з їх змістом, але й надіслати свої відповіді поштою, які у певних випадках зараховуються і є підставою для підтвердження складання іспиту. Якщо ж кандидати на поліцейські посади вважатимуть, що їхні відповіді необґрунтовано занижені, то у цьому випадку вони мають можливість звернутися до апеляційної комісії і отримати пояснення не лише стосовно свого питання, а й ознайомитися з письмовими відповідями інших претендентів, результати яких виявилися вищими [5, с. 185-194].

Однак британська модель підготовки характеризується вузькою спеціалізацією поліцейських різних підрозділів і служб, що проявляється вже на перших етапах первинної професійної підготовки.

Реформування Державної поліції Італії розпочалося ще у 1981 р., після прийняття Закону № 121, який був спрямований на її демілітаризацію та гарантування забезпечення прав і свобод людини. Протягом декількох років уся система підготовки кадрів випереджала реструктуризацію поліції як в теоретичному плані, так і стосовно логістики та організації. Значні фінансові кошти були витрачені для забезпечення максимального комфорту в існуючих та новостворених навчальних закладах. Італійські науковці, педагоги та практики доклали значних зусиль у сфері методології інноваційного навчання; наприклад, заходів, які успішно реалізуються у співробітництві з центральною дирекцією інститутів підвищення кваліфікації та університету у Венеції. Ці заходи стосуються теоретичних і практичних аспектів, методології й емпіричних досліджень у підготовці сучасних поліцейських.

В Італії на цей час діють 34 школи з підготовки кадрів для поліцейських служб, які досить рівномірно розташовані по її території. Сумарно вони розраховані на 8000 слухачів. Протягом п'яти років понад 80 тисяч поліцейських пройшли початкову підготовку та 15 тисяч співробітників – спеціальні курси.

Поетапну, багаторівневу структуру має підготовка поліцейських у Польщі. Як відзначає О.А. Мартиненко, підготовка поліцейських починається з початкової професійної освіти, яка є обов'язковою. Цей етап навчання здійснюють визначені навчальні заклади з підготовки працівників поліції (Вища школа поліції у Щитно; навчальний центр поліції у Легіонові; школи поліції у Катовіце, Слупську та Пілі). Стадії підготовки включають у себе: базову підготовку (навчання особи, яка має середню освіту – розвиток базових навичок та практичної техніки для виконання основних поліцейських обов'язків); спеціальну підготовку для офіцерів поліції (для виконання завдань у межах певної області), в результаті якої вони отримують середню професійну кваліфікацію; вищу професійну підготовку, яка здійснюється Вищою школою поліції у Щитно, де здобувається вища освіта першого рівня (рівень університету). Крім підвищення рівня знань, навичок і навиків, які відображають прогрес у поліцейській теорії та практиці, Школа дає своїм студентам знання, необхідні для отримання офіцерського звання і призначення на посади командного складу.

Відповідно до Закону «Про поліцейську службу» в поліції може служити громадянин Республіки Польща з доброю репутацією, який не відбував покарання, має середню освіту, а також фізичні і розумові здібності, достатні, щоб служити в збройних формуваннях та дотримуватися особливої службової дисципліни [7].

Згідно зі ст. 72 Закону України «Про Національну поліцію» професійне навчання поліцейських складається з:

- 1) первинної професійної підготовки;
- 2) підготовки у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання;
- 3) післядипломної освіти;

4) службової підготовки – системи заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь та навичок працівника поліції з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його оперативно-службової діяльності» [8].

Підготовка майбутніх поліцейських, у переважній більшості, здійснюється на базі вищих навчальних закладів МВС зі специфічними умовами навчання, та спеціально створених для спеціальної підготовки поліцейських установ (закладів) Національної поліції. Такі заклади створюються для осіб вперше прийнятих на службу в поліції, а також для підвищення кваліфікації і перепідготовки молодшого складу поліції, проведення окремих видів службової підготовки поліцейських.

Законодавство України визначає вимоги до кандидатів на службу в поліції. Так, відповідно до ст. 49 Закону України «Про Національну поліцію», на службу в поліції можуть бути прийняті громадяни України віком від 18 років, які мають повну загальну середню освіту, незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, які володіють українською мовою. Фізичні якості особи визначаються відповідно до Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України.

Аналізуючи систему підготовки кадрів у зарубіжних державах слід наголосити на тому, що поліцейські системи розвинутих держав світу мають довготривалу історію, значний досвід боротьби зі злочинністю й охорони громадського порядку, тісні взаємозв'язки між собою. В результаті цього, у кожній державі сформувалась своя, унікальна, система підготовки кадрів для правоохоронних органів, яка розвивалась тривалий час під впливом як територіальних, історичних, політичних, економічних чинників, так і особливостей національних правових систем. Натомість система правоохоронних органів України в силу багатьох як історичних, так і інших причин, суттєво відрізняється від західної моделі. А тому, при простому копіюванні системи підготовки поліцейських будь-якої

держави, наприклад, США, без відповідної адаптації до особливостей нашого суспільства і держави, ми отримаємо нежиттєздатну структуру, яка буде не в змозі підготувати кадри для проходження служби в реаліях нашої держави.

Для підготовки висококваліфікованого фахівця-правоохоронця в нашій державі, необхідно визначити оптимальний алгоритм підготовки особи до професійної діяльності у сфері правоохоронних органів.

По-перше, вбачається необхідним запозичення, адаптація та впровадження позитивного досвіду Німеччини, де практикується обов'язкове проходження діючими поліцейськими двотижневого психологічного антистресового комунікативного тренінгу. Проведення таких заходів у межах обов'язкового проходження підвищення кваліфікації сприяло б психологічному розвантаженню правоохоронця, і, як наслідок, зведення до мінімуму професійної деформації працівника.

По-друге, доцільно розглянути можливість запровадження багатоступеневої системи підготовки поліцейських різних рівнів. При чому, особа має пройти обов'язкове навчання, перекваліфікацію, при переході у інші за напрямом діяльності підрозділи.

По-третє, для отримання достатнього рівня професійних знань, умінь та навичок, необхідних для роботи в поліції, та для проходження певних етапів професійного становлення необхідним є більш тривалий термін проходження навчання, ніж 3 місяці. За такий час особа не може належним чином засвоїти той необхідний обсяг інформації та набути навички її використання у професійній діяльності. Наприклад, у США кандидатів для роботи у правоохоронних органах, які мають відповідний освітній рівень, готують протягом 18 місяців. При чому, слід відзначити, що такий курс підготовки вважається короткостроковим. За такий термін особа отримує базові знання та навички, проходить початковий етап професійного становлення та орієнтації щодо подальшої діяльності у специфічних умовах.

По-четверте, вбачається доречним запровадження проведення моніторингу думки населення щодо ефективності діяльності правоохоронців як у державі в цілому, так і в окремих регіонах, що дозволило б у динаміці спостерігати ефективність зазначених вище заходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Князев В.В., Сазонова Н.И., Жмыхов А.А., Заморина Т.Ю. Полицейские системы зарубежных государств: пособие. Москва: ВНИИ МВД России, 2004. 135 с.
2. Савченко А. Система підготовки поліцейських у США // Національна громадська платформа «Реформуємо МВС: прозорість та відповідальність». URL: http://police-reform.org/articles/sistema_pidgotovki_policejskih_u_ssha (дата звернення: 26.11.2017).
3. Мартиненко О. Професіональне обучение полиции Германии (по материалам МВД Украины) // Права людини в Україні: інформаційний портал харківської правозахисної групи / діяльність / реформування органів внутрішніх справ. URL: <http://www.khpg.org/index.php?id=1399024677> (дата звернення: 17.10.2017).
4. Харчук Н.Р. Структура навчальних закладів по підготовці поліцейських кадрів у Баварії. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка. Психологія.* 2015. № 7. С. 130-134.
5. Якубов А.С., Асямов С.В., Таджиев А.А., Миразов Д.М. Полиция зарубежных стран: система организации и опыт профессиональной подготовки кадров: Учебное пособие. Ташкент: Академия МВД Республики Узбекистан. 2010. 452 с.
6. Заросило В.О. Порівняльний аналіз адміністративної діяльності міліції України та поліції зарубіжних країн (Великобританії, США, Канади та Франції): автореф. дис. Київ, 2002. 21 с.
7. Мартиненко О. Система підготовки польської поліції (за матеріалами МВС України) // Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи. URL: <http://khpg.org/index.php?id=1399022448>
8. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 року № 580-VIII // База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 17.11.2017).